

Bölüm 28

Jargon' dan Uzak Durmak

Kısa bir kelimenin amaca hizmet ettiği yerde, asla uzun bir kelime kullanmazdım. Bu ülkede, damarları “ligate” eden profesörlerin olduğunu biliyorum. Diğer cerrahlar sadece diker ve bu da pekâlâ kanamayı durdurur.

Oliver Wendell Holmes, Sr.

JARGONUN TANIMI

Sözlük tanımına göre (örneğin, *Webster's Ninth New Collegiate Dictionary*), jargonun üç tanımı vardır: “(1) karışık, anlamsız dil, acayip, yabancı görünümlü veya ilkel dil (2) teknik terminoloji veya özel bir grubun ya da işin karakteristik adı (3) gizemli ve çoğunlukla dolaylı, uzun kelimelerle ortaya çıkan, önemli hissi veren dil”.

Mümkünse, her üç tip jargondan da uzak durulmalıdır. İlk ve üçüncü tanımlarda anlatılan kullanımdan her zaman kaçınılmalıdır. İkinci tanım (“teknik terminoloji”), bilimsel yazımda kaçınılması çok daha zor olandır. Fakat işini iyi bilen yazarlar, teknik terminolojinin tanıtılıp açıklaması yapıldıktan sonra kullanılabileceğini öğrenmişlerdir. Belli ki, teknik eğitim almış okuyucular için yazmaktasınız. Dolayısıyla, sadece alışılanın dışındaki teknik terimlerin açıklanmasına ihtiyaç vardır.

AĞIZDA YUVARLAMA VE DİĞER GÜNAHLAR

Yazara zorluk yaratan ve en başta gelen gereksiz kelime kullanımı jargondur. Aşırı hallerde bu sendrom, tek heceli kelimelerin tamamen bir kenara bırakılması şeklinde ortaya çıkar. İngilizce'den örnekler verilirse, bu eğilimde olan yazarlar, hiçbirşeyi asla “use” ile ifade etmezler, “utilize” kullanırlar. Asla “do” kullanmaz, yerine “perform” kullanırlar. Asla “start” değil, “initiate” kullanırlar. Asla “end” kullanmaz, “finalize” veya “terminate” kullanırlar. “Make” yerine “fabricate” kullanırlar. Bunlar gibi, “first” yerine “initial”; “last” yerine “ultimate”, “before” yerine “prior”, “after” yerine “subsequent to”, “prohibit” yerine “militate against”, “enough” yerine “sufficient”, “too much” yerine “plethora” gibi. Arada bir, bazıları “drug” kelimesi kullanırlar. Fakat çoğu, “chemotherapeutic agent” kullanmak için can atarlar.

Üç harfliik “*now*” kelimesini güzel bir ifade olan (!) “*at this point in time*” yerine kim kullanmak ister?

Stuart Chase (17), hidroklorik asidin kapalı su borularını açmak için kullanılabileceğini Standartlar Bürosu’na yazan bir muslukçunun hikâyesini anlatır. Büro, cevap olarak “Hidroklorik asidin istenen etkiyi göstereceği tartışmasız doğrudur. Fakat, klorin artıkları metalik aksamla uyumsuzdur” der. Muslukçu cevap olarak Büro’ya, önerisinin kabul edilmesinden memnun olduğunu yazar. Büro, bir yazıyla tekrar cevap verir: “Hidroklorik asidin oluşturduğu zehirli artıkların üretiminden sorumluluk alamayız ve başka bir yöntem kullanmanızı öneririz” der. Muslukçu tekrar, Büro’nun kendisiyle hemfikir olduğuna memnuniyetini bildirir. Nihayet Büro, muslukçuya cevap olarak şöyle der: “Hidroklorik asit kullanma! Boruları yiyip bitirir.”

Bilim adamını muslukçuya benzetmeli miyiz, yoksa bilim adamı daha mı yüksek düzeydedir? Şu “Doctor of Philosophy” derecesi ile bilim adamı biraz felsefe bilmeli midir? “Muslukçuluk mütevazı bir uğraş olduğu için bu işteki mükemmelliğe saygı duymayan ve yüksek düzeyde bir uğraş olduğu için felsefede düşük standardı hoş gören toplum, ne iyi bir muslukçuluğa ne de iyi bir felsefeye sahip olacaktır. Ne borular ne de teoriler su tutacaktır” diyen John W. Gardner’la aynı düşüncedeyim (Science News, p. 137, 2 Mart 1974).

Aarson’un (1) ifade şeklini de beğenirim: “Bilim uzmanlarının jargonu, politik retorik ve bürokratik konuşmada ağızda yuvarlama gibidir: duyumu kötü, anlaşılması zor ve tasarımı uyumsuz! Bunları kullananlar, önemli hissi veren fakat havada kalan kelimeleri, basit ve açık anlamı olanlara tercih ettikleri için böyle yaparlar”.

Jargon ile ilgili sorun, bunun sadece bir uzmanlık grubu içinde yer alanlar için anlam taşıyan özel bir dil oluşundadır. Bilim evrensel olmalıdır. Bu nedenle her bilimsel makalenin evrensel bir dille yazılması gerekir.

Belki Theodore Roosevelt’in, 5 Ocak 1919’da New York’taki bir Amerikan Festivali’nde okunan mektubunda yer alan aşağıdaki cümleyi kurarken, milliyetçilik amacı vardı. Fakat düşüncesi tam anlamıyla bilimsel yazıma uygun: “Bizim burada, sadece bir tek dile ihtiyacımız vardır. O da İngilizce dili. Çünkü biz halkımızı, değişik diller konuşan insanların birarada olduğu yerde yaşayanlar olarak değil; eritme potasından çıkmış birer Amerikalı olarak görmek istiyoruz”.

Bilim tapınağının, değişik diller konuşan insanların biraraya gelerek yaşadığı yer olmaması gerektiğine kuvvetle inandığım için, her bilim adamının, jargondan uzak durması gerektiği kanısındayım. Sadece bazen değil, her zaman uzak durun.

Kuşkusuz, zaman zaman özel terminoloji kullanmak zorunda kalabilirsiniz. Eğer bu terminoloji, o konudaki öğrenciler ve uygulamacılar tarafından hemen anlaşılabilirse, hiç bir problem yoktur. Eğer terminoloji, muhtemel okuyucu kitlesinin herhangi bir bölümü tarafından hemen tanınmıyorsa, (i) daha basit terminoloji kullanmalı veya (ii) kullandığınız jargonu dikkatlice tanımlamalısınız. Kısaca, tam anlamıyla sizin çalışmalarınıza benzer çalışma yapan bir düzine kişi için yazmamalısınız. Çalışmaları sizinkilerle kısmen ilgili olan, fakat çalışmalarınızın belli bir kısmını bilmek isteyen veya bunlara ihtiyaç duyabilecek olan yüzlerce kişi için yazmalısınız.

İLKELER

Bu kitabın bütün okurlarının ustalaşması gereken birkaç önemli kavram aşağıda verilmiştir. Fakat, bu kavramlar tipik bilimsel jargonla ifade edilmektedir. Biraz gayretle, bu cümleleri basit İngilizceye çevirebilirsiniz:

- 1.) *As a case in point, other authorities have proposed that slumbering canines are best left in a recumbent position.*
- 2.) *It has been posited that a high degree of curiosity proved lethal to a feline.*
- 3.) *There is a large body of experimental evidence which clearly indicates that members of the genus Mus tend to engage in recreational activity while the feline is remote from the locale.*
- 4.) *From time immemorial, it has been known that the ingestion of an “apple” (i.e., the pome fruit of any tree of the genus Malus, said fruit being usually round in shape and red, yellow, or greenish in color) on a diurnal basis will with absolute certainty keep a primary member of the health care establishment absent from one’s local environment.*
- 5.) *Even with the most sophisticated experimental protocol, it is exceedingly unlikely that you can instill in a superannuated canine the capacity to perform novel of legerdemain.*
- 6.) *A sedimentary conglomerate in motion down a declivity gains no addition of mossy material.*
- 7.) *The resultant experimental data indicate that there is no utility in belaboring a deceased equine.*

BÜROKRASİ DİLİ

Maalesef birçok bilimsel yazım, jargonun ilk ve üçüncü tanımına uyar. Çoğu zaman da bilim adamları, Meyer (34) tarafından anlatılan bürokrat masal kahramanı Henry B. Quill gibi yazmaktadır: “Quill, devletin ana dilinde ustalık kazanmıştı. Fiilleri karmaşaya sokar, özneleri kapatır ve herşeyi “*modifier*”ların az gelişmişliği içinde gizlerdi. Önemsiz düşünceleri, özenli ifadeler vererek örer, işler ve süsler; yine bilineni söylerdi. Genelleştirmeyi yaygın bir vadede sel suları gibi yayardı. Herşeye, “*aspects*”, “*feasibilities*”, “*alternatives*”, “*effectuations*”, “*analyzations*”, “*maximizations*”, “*implementations*”, “*contraindications*” ve “*appurtenances*” serperdi. En iyi şekliyle, tam bir durağanlık oluşur ve bazen bu, sayfalarca sürerdi”.

Bazı jargon veya bürokrasi dili, açık ve basit kelimelerden oluşur. Fakat bu kelimeler neredeyse bitmez tükenmez şekilde ard arda dizildiğinde, anlamları hemen ortaya çıkamaz. Aşağıdaki, ağaçları korumak için yazılan önemli bir devlet yönetmeliğini inceleyin. (*Code of Federal Regulations*, Title 36, Paragraph 50.10) Bu yazı Washington’daki millî parklara ve Plânlama Komisyonu dinlenme alanlarına asılmıştı:

TREES, SHRUBS, PLANTS GRASS AND OTHER VEGETATION

(a) *General Injury. No person shall prune, cut, carry away, pull up, dig, fell, bore, chop, saw, chip, pick, move, sever, climb, molest, take, break, deface, destroy, set fire to, burn, scorch, carve, paint, mark, or in any manner interfere with, tamper, mutilate, misuse, disturb or damage any tree, shrub, plant, grass, flower, or part thereof, nor shall any person permit any chemical, whether solid, fluid or gaseous to seep, drip, drain or be emptied, sprayed, dusted or injected upon, about or into any tree, shrub, plant, grass, flower or part thereof except when specifically authorized by competent authority; nor shall any person build fires or station or use any tar kettle, heater, road roller or other engine within an area covered by this part in such a manner that the vapor, fumes or heat therefrom may injure any tree or other vegetation.*

(ÇEVİRİ: Bitkilerle oynamayın).

Jargon, mutlaka özel kelimelerin kullanılması demek değildir. İki kelime seçeneği ile karşılaştığında jargon seven bir kişi, her zaman uzun olanı seçer. Bu kişi; kısa, basit ifadeleri uzun kelimeler zincirine çevirmekten gerçekten zevk alır. Ve çoğu zaman, uzun kelimeler veya uzun kelime dizileri, basit ifadeler kadar açık değildir. Herkese soruyorum, “at this point in time” nasıl olur da, basit kelime “now”dan daha anlamlı olabilir? “If” ile anlatılmak istenen, onun yerine “in the event that” gibi havalı bir ifade koyularak nasıl daha iyi olabilir?

ÖZEL DURUMLAR

Belki, hepsinin içinde en kötü kullanılan kelime “case” kelimesidir. “A case of canned goods” veya “a case of flu”da bir problem yoktur. Fakat “case” kullanımının % 99’u jargondur. % 99 çok yüksek bir oran diye düşünürseniz kendiniz inceleyin. Benim verdiğim oran yüksek olsa bile, “case”in çok kullanıldığını söylemeye yeter.

Her zaman, gereksiz kullanıldığını düşündüğüm diğer bir kelime de “interface”dir. Bildiğim kadarıyla, insanların “interface” edebildikleri yegâne zaman öpüştükleri zamandır.

Bazen, kullanıldığı için değil kullanılmadığı için problem yaratan diğer bir kelime de “about”tır. Weiss (49) tarafından işaret edildiği gibi yazarlar, açık ve basit “about” kullanmaya pek istekli değildirler. Onun yerine, daha çok kelimeli ve daha az açık olanları kullanırlar. Örneğin,

approximately	pursuant to
in connection with,	re
in reference to	reference
in relation to	regarding
in the matter of	relative to
in the range of	relating to the subject matter of
in the vicinity of	respecting
more or less	with regard to
on the order of	with respect to
on the subject of	within the ballpark of

Ek 4'te, "Uzak Durulacak Kelimeler ve İfadeler"den birkaçını yazdım. Bakmaya değer benzer bir liste, O'Connor ve Woodford (39) tarafından yayımlanmıştı. Bu kelime veya ifadelerden herhangi birini, arada bir kullanmak tamamen yersiz olmayabilir. Fakat tekrarlı kullanırsanız, jargon kullanmış olursunuz ve okurlarınız sıkıntı çeker. "Savruklu, Amerikan yazımının hastalığıdır. Biz; gereksiz kelimelerde, anlamsız jargonda, mağrur süslemelerde, yuvarlak yapılarda boğulmuş bir toplumuz" (52).

Belki yeni kelime üretmenin İngilizcede en sıradan yolu, jargoncuların, isimleri fiile çevirme huyudur. Klasik bir örnek, bir metinde şöyle gözüküyordu: "One risks exposure when swimming in ponds or streams near which cattle have been pasturized". Kopya editörü, "pasturized" gibi bir kelime olmadığını bilerek, bunu "pasteurized" diye çevirmişti. (Bunda bir yanlış göremiyorum. Sütü pastörize edebiliyorsanız, orijinal vericiyi de pastörize edebilirsiniz).

Kuşkusuz, bilim adamları kendi meralarında (pastures) uzmandırlar. Fakat çoğu zaman, okuyucuya bilmek istediğinden veya ihtiyaç duyduğundan daha fazla şey söyleyerek, jargon türü, kitaba bağlı ve faydasız ifadeler içinde boğulurlar. İngiliz romancı, George Eliot der ki: "Söyleyecek hiçbir şeyi olmadığı için, bu gerçeği kelimelerle dile getirmekten kaçınan kişi kutsanmış kişidir".

Bulutlu bir günde, uzun bir seyahatten sonra yavaşça alçalmakta olan iki maceraperest baloncuyu hatırladım. Aşağıya bakarken nerede oldukları hakkında en ufak bir fikirleri yoktu. Tesadüfen ünlü bir bilimsel araştırma enstitüsünün topraklarının üzerinde sürükleniyorlardı. Baloncu, yol kenarında yürüyen birisini gördüğünde seslendi: "Hey, neredeyiz?" Adam yukarı baktı, durumu anlamaya çalıştı ve birkaç dakika sonra "Bir balondasınız" dedi. Baloncu diğerine döndü, "Eminim ki bu bir bilim adamı" dedi. Diğer "Neden"? diye sordu. Arkadaşı cevap verdi, "Cevabı kesinlikle doğru - ve tamamen yararsız".